

Lietuvos Pajūris

MAŽAJAI LIETUVAI SKIRTAS „LAISVOSIOS LIETUVOS“ PRIEDAS
THE „LAISVOJI LIETUVA“ SECTION LITHUANIA MINOR

Nr. 54 V METAI

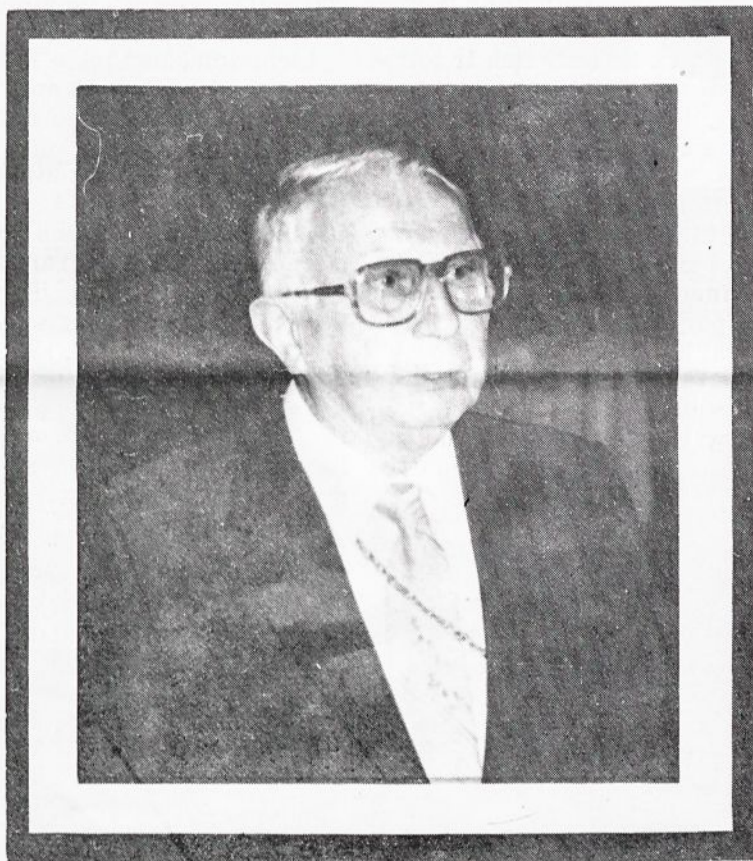
L I E P A

(XVII METAI) 1986

„Aš tavę tavo vardu šaukiu, tu manasis esi...“ (Jez. 43.1.)

Lūžo Mažosios Lietuvos Užuolas

A. Lymantas

Vyskupas Anas Trakis †

Š. m. birželio 22 d. vakare Čikagos lietuvių bendruomenę apskriejo skaudi žinia kad mirė žymus Mažosios Lietuvos veikėjas, Mažosios Lietuvos Rezistencinio Sąjūdžio Prezidiumo narys, Lietuvių Ev. Liuteronų Bažnyčios išeivijoje pirmininkas, BALF'o vicepirmininkas bei kitų įvairių lietuviškų organizacijų ir institucijų narys, "Tėviškės" parapijos Čikagoje klebonas, vyskupas Anas Trakis. Pavargo jo širdis, kurios atgaivinti nebesisekė. Liūdna žinia sukrėtė visus jo draugus ir pažįstamus.

Apie velionies gyvenimą ir veiklą plačiau rašiau "Lietuvos Pajūryje" į vyskupaus pakėlimo progą straipsnyje "Kitaip negaliu" (LP nr. 23, psl. 184). Todėl nenorėdamas kartoti jau aprašytus jo nueito

gyvenimo ir veiklos kelio etapus, noriu tik keliais epizodais bei man pažįstamais jo asmens bruožais prisiminti savo mielą tėvynainį ir bendrą Mažosios Lietuvos idėjų draugą.

* * *

Jau buvo metai, kai naciai buvo paėmę valdžią Vokietijoje. Sukakčiai paminėti 1934 m. sausio 30 d., prie buvusių Vokietijos karalių rūmų Berlyne, įvyko iki šiol dar nematyto naujojo Wehrmacht'o paradas, kokį tik naciai sugebėjo inscenizuoti. Daugiau kaip valandą be perstojimo tribuną pražygiavo žvairūs vokiečių kariuomenės ir laivyno daliniai. Paradą priėmė pats Hitleris, o už jo stovėjo išsirikiavę ministrai ir šimtai įvairaus rango karininkų-generolų, admiralų, maršalų ir kt.

Jie stovėjo išdidžiai ir savim pasitikėjimu aukštais medaliais papuoštose uniformose, kilnojo maršalų lazdeles ar rymoję ant paausėtų kardų maksčių. Tą dieną pro juos pražygiavo Trečiojo reicho didybės ir galybės pradmuo, kuris jau tuomet Vokietijos kaimynams sukėlė baimės. Pasiekęs savo pilnutinę galybę, jis galėjo, jei ir ne visą pasaulį, tai bent Europą paversti griuvėsiais.

* * *

Vieną tų pačių (1934) metų ankstyvaus pavasario dieną, kai vokiečių didybės svaiguliu perimtas ir mūsų pajūrio kraštelio nacistinis gaivalas pamažu pradėjo kelti savo galvas (Neumanas ir Sassas), mes, Vytauto Didžiojo gimnazijos mokiniai su mokytojais, rinkomės į Klaipėdos mokytojų seminarijos didžiąją salę (VDG pastatas dar nebuvo baigtas statyti), kad dalyvaudume metiniame šventiškame brandos atestatų įteikimo akte.

Tarp pašauktų gimnaziją baigusių abiturientų buvo ir lieknas šviesus jaunuolis vyresnysis mūsų mokslo draugas - Anas Trakis. Direktoriui Dr. Trukamui jam įteikus atestatą ir jį pasveikinus, mes, kaip ir kitiems, plojome. Bet tuo momentu net pati lakiausia mūsų vaizduotė nebūtų galėjusi aprėbti ir sukurti tokį scenarijų, kuriame šis drovus tylus gimnazijos draugas kada nors akis į akį susitiks su daugeliu ano minėto didžiojo karinio parado didžiūnais bei Hitlerio karinių planų Europoje vykdytojais ir jų dvasiniame sukrėtime jiems suteiks pirmąjį dvasinį ramstį (!).

Bet taip likimas nulėmė. Karui pasibaigus, amerikonių okupacinė valdžia Bavarijoje įkūrė ypatingas belaisvių stovyklas, kur buvo laikomi suimti buvusios vokiečių armijos aukšti kariškiai ir vadai. Šių, taip vadinamų, "prominentų" likimu ir dalia tuomet niekas nesirūpino. Jie dabar buvo pasmerkti, užmiršti ir lyg raupsuoti išstumti net iš pačių vokiečių bendruomenės.

Ansui Trakiui, kaip krikščioniui ir kunigui parūpo šių pagarsėjusių, dabar išstumtųjų, likimas ir, Liuteronų Federacijai padedant, tapo pirmuoju dvasiškiu, kuriam buvo leista lankyti tokias stovyklas.

Žinoma, jauno kunigo kontaktas su tokiais, savo laiku galingais, Wehrmachto

divizijas ir korpusus vadovavusiais, prominentais pradžioje buvo šaltokas. Nors daugelis savo būkle buvo labai nusivylę ir jų uniformų nebepuošė paradinė regalija, ant kaklo nebekabojo geležiniai riterių kryžiai (tik ant kelnų dar buvo likę generolų raudoni dryžiai), tai tačiau vienas kitas iš jų vis dar nebuvo praradęs tiek pačią Vokietiją, tiek ir kitas tautas į pražūtį nuvedusio didybės ir pranašumo jausmo. Bet kun. Ansas Trakis, savo iš tėviškės paveldėtu žmonišku apsiėjimu ir iš pamaldumo dvasios išėjusia ramia laikysena juos neįžeisdamas pasakė, kad jų iki šiol apturėti aukšti titulai, rangai, jam kaip jaunam kunigui, neimponuojantys. Jis tik pas juos atėjęs kaip krikščionis, krikščioniškos artimo meilės vedamas savo laisva valia, kad atsiradęs pageidavimui, su jais krikščioniškoj dvasioj pabendrautų.

Matydamas jų trūkumus, jis stengėsi jiems jų tuometinėj klaidioje ir nusivylimo būklėje padėti. Ir taip, panašu pradėjo griūti nepasitikėjimo siena kunigui. Kun. Ansas Trakis dabar tapo lyg jų artimas ir globėjas: po sunkių derybų ir prašymų jis išrūpino jiems kiek geresnį maistą ir šiaip pagerino jų gyvenimo sąlygas belaisvėje. Nors karinė valdžia griežčiausiai draudė į tokias stovyklas įnešti ar išnešti privačių laiškų, kun. Ansas Trakis, ant savęs imdamas didelę asmeninę riziką, išnešdavo iš stovyklų laiškus ar laiškėlius liudijančius apie jų buvimą jų artimiesiems. Su laiku jis tapo jų kunigu ("Unser Pfarrer"). Jie atsilankydavo į jo atlaikomas pamaldas, o kai kurie eidavo ir prie Šventos Vakarienės.

Be abejo, buvusieji prominentai domėjosi ir iš kur kilęs jų kunigas ir kaip jis čia atsiradęs. Vienas kitas iš kun. Trakio vokiečių kalbos tiksliai atspėdavo, kad jis kilimo iš Rytprūsių. "Taip, aš ne tik esu iš Rytprūsių, bet ir iš ten esančios Mažosios arba Prūsų Lietuvos. Aš esu prūsų lietuvis".

Daugelis buvo nustebę, nes nežinojo, kad buvusio Trečiojo reicho apimtyje, buvo si tokia Mažoji ar Prūsų Lietuva.

"Taip, ji buvo ir yra, o jei iki šiol apie tai nežinojote, tai dabar žinote, aš esu vienas tų lietuvių." - pabrėždavo kun. A. Trakis.

Su laiku stovyklos buvo uždarytos, bet jų žymūs įnamiai negalėjo užmiršti šio jų sunkioj dvasinėj būklėj krikščioniškos meilės atnešusio prūsų lietuvių kunigo.

* * *

Kun. Ansas Trakis, jau Nepr. Lietuvoj pasireiškė jaunimo veikloj. 1937 m. jis Oksforde dalyvavo kaip lietuvių ev. jaunimo atstovas. Bet gal didžiausias nuopelnas jam tenka po karo, kai jis išrūpino ir su kitų pagalba organizavo apie savaitę užtrunkančius liet. ev. jaunimo suvažiavimus. Pvz., Harco kalnyne esančiuose didinguose rūmuose - pilij iš šiaurės ir pietų, iš vakarų ir rytų Vakarų Vokietijos pabėgėlių stovyklų, iš nurių kareivinių koridorių iš lentinių barakų suvažiudavo, daug vargo matęs, mūsų jaunimas. Čia, šviesioj ir didingoj pilies rūmų menėje, koncertų, paskaitų ir bibliotekos salėse, ar gražiame parke, jie pasijusdavo lyg į kitą pasaulį nukelti, jie atsigavo ir atgavo savo vidurinį savim pasitikėjimą ir viltį. Kiek gražių valandų jie bendraudami praleisdavo su savo vadovu kun. Ansu Trakiu ne tik Imbshauseno pilij, bet ir prie laužų Baltijos jūros pakrantėj ar gražioje Karaliaus ežero apylinkėse Bavarijos alpe.

Jaunimas su kun. A. Trakiu prie Baltijos jūros (Neustadte) užkurto laužo.

* * *

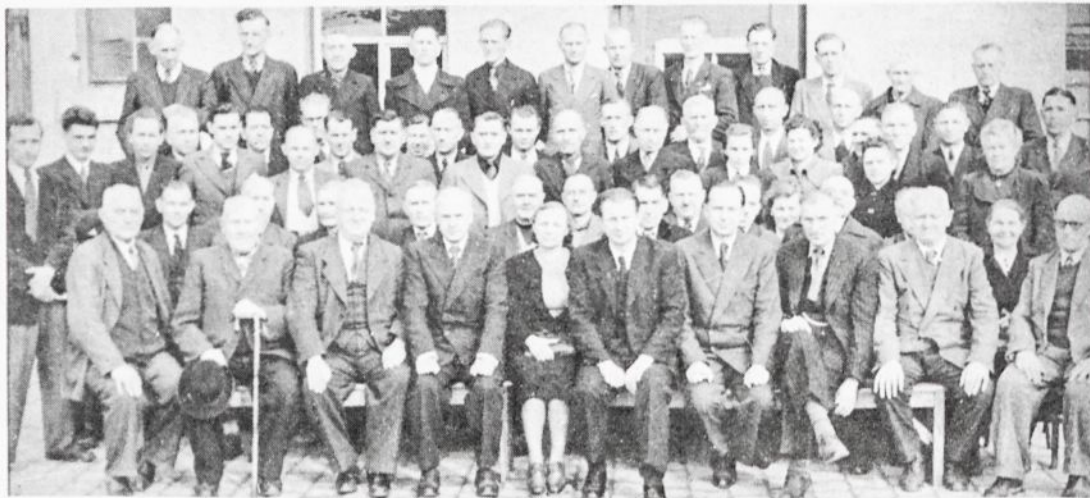
Vargu, ar kas geriau sugebėjo paguosti ir senimą, t. y. mūsų pamaldžius Pilkalnio, Ragainės, Įsručio, Gumbinės, Tilžės ar Klaipėdos apskričių lietuvininkus, kurie, po karo išblaškyti, gyveno skurde pokarinėje Vokietijoje. Pats kilęs iš gausios ir religingos mažlietuvių ūkininkų šeimos, kurios tiek artimi, tiek ir tolimi giminytės ryšiai jungė su tokiais garsiomis Mažosioj Lietuvoj tautiškaime ir religiniame veikime pasireiškusiomis Baltrių, Lokių ir kitų šeimomis (be to, velionies tėvas buvo žinomas sakytojas), gerai pažino lietuvininkus, jų būdingą dvasinį nusiteikimą ir jausmus. Kokiu atsidėjimu jie išklausydavo jo saktų pamokslų per mažlietuvių suvažiavimus! Ypač, kai kun. Trakis naudojo jiems įprastus tarmiškus žodžius. Kaip jausmingai ir vaizdingai jis juos nukeldavo į jų mielą tėviškę, į jų namus, laukus, žydinčius daržus, į brolių ir seserų draugystę!

Ten juk visus su giesme lydėdavome į paskutinį atilsio vietelę... Bet nenusiminkite: Ponas Dievas apsaugo ateivius ir siratas (našlaičius) ir jis jau per jūsų krikštą tarė. - "Aš tave tavo vardu šaukiau, tu manasis esi... Jis neužmirš jūsų, bet duos jums pakajų". (Iš vieno kun. A. Trakio pamokslo išspausdinto "Keleivyje").

Lietuvininkams tokie ir panašūs taip artimi ir iš žogiškos širdies gilumos išeinantys jų krašto kunigo žodžiai, jiems ir ašarą išspausdavo ir kartu suteikdavo naujos vilties bei nuraminimo.

* * *

Kitas žymus velionies bruožas buvo visur siekti sandoros. Tai, tikriausiai, patyrė ir daugelis mūsų išeivijos politiniai veikėjai ir visi tie, kurie vyskupo Trakio plačiašakėj veikloj suėjo su juo į sąlytį. Kiek kartų jis, antagonizmo persiėmusias grupes, jei ir nevisuomet sutaikė, tai bent surasdavo naujai bendrai kalbai pagrindą. Savo tokia ypatybe jis laikydavosi tipišką mažlietuviško nusistatymo: susidūrimų

Kunigas Ansas Trakis (sėdi šeštas iš kairės į dešinę) su Maž. Lietuvos lietuvininkais viename MLT-bos skyrių atstovų suvažiavime. (Trečias iš kairės MLT-bos pirmininkas Erdmonas Simonaitis.)

"O ypač jūs, senieji," - jis jiems primindavo - "kaip jūsų širdys trokšta to brangaus surinkimo, tos mielos savo tėviškės bažnyčios. Kas tai buvo per šlovas giedojimas! Ar jūs atsimenate, kaip širdingai ir galingai giedodavome "Didelis Prarake", "Dūšios yr išganytingos" ir kitas mūsų brangias lietuviškas giesmes. O jei jau nebeliktų čia ilgai gyventi, tai jūs bent savo atilsies vietelę norėtumėte rasti savo tėviškės kapuose, kur ilsisi jūsų tėvai. Kokia šventa buvo ana vieta!

metu būti ne karštų jausmų ir aistrų žadintoju, bet paliestųjų grupių taikingos kalbos ir išeities ieškotoju. Tą daugelis velioniui turės pripažinti.

Tačiau su dabartiniu Lietuvos okupantu velionis buvo bekompromisinis. Jei viename kitam ir būdavo lengviau užmegzti, nors ir tolimus kontaktus su ok. Lietuvos įstaigomis ar pavieniais partijos asmenimis, velionis nepajėgė surasti ryšio su režimu, kuris apiplėšia tautas ir, komunizmo labui, brunka atsisakyti savo tauty-

MAŽOSIOS LIETUVOS FONDAS ĮSIGIJO ČARTERĮ

Mūsų mieliems Mažosios Lietuvos Fondo steigėjams, mecenatams, nariams ir rėmėjams galime pranešti, kad Fondas, kaip nepelno organizacija, dabar įregistruota Illinois valstijoje ir jai suteiktas dokumentas (čarteris), kuris suteikia galimybę fondo aukotojams nurašyti jų aukas nuo pajamų mokesčio. Todėl tam tikslui artimu laiku bus išsiųsti specialūs pakvitavimai.

Ir dar galime pranešti, kad fondo įnašai kasdien auga ir jau pasiekė \$ 20 000. Štai ką rašo kai kurie patys rėmėjai, įgalinę pasiekti šią sumą.

"Siunčiu 100 čekį Maž. Lietuvos Fondui ir pasižadų įmokėti ateityje \$ 1000. Tai labai reikalingas fondas ir tikriausiai duos puikius vaisius... Mūsų pareiga yra supažindinti visą pasaulį su Maž. Lietuvos problema ir įrodyti, kad taip vadinama EAST PRUSIA yra toji Mažoji Lietuva, kuri turi būti sujungta su Didžiąja Lietuva. Uždavinyš nėra toks lengvas ir jis pareikalauja daug darbo, pasišventimo, pinigų... bet Prūsų Lietuvos Tarybos Aktą turime įgyvendinti iki galo."

St. Vaiciekauškas, Woodhaven, N. Y.

"Vertindama Jūsų gražius užsimojimus siunčiu vienkartinę paramą \$ 1000".

E. Jonušienė, Omaha, Nebr.

"Prašau mane priimti į Maž. Lietuvos Fondą steigėju. Labai vertinu Jūsų išskirtiną sumanymą įsteigti fondą, knygoms leisti - mažlietuvių senajai kultūrai ir rašytam žodžiui išsaugoti... Pridedu \$ 3 100 čekį."

P. G. Sun City, Calif.

"Labai džiaugiuosi ir labai vertinu Jūsų nuostabiai gražų ir kilnų darbą rūpintis Maž. Lietuvos reikalais... Pagal išgales noriu įsijungti ir paremti Jūsų svarbias pastangas... Priede čekis \$ 10."

O. Mikulskienė, Cleveland, Ohio.
O. Žadvydas iš Desert Hot Springs, Cal. atsiuntęs 1000 dol. dar papildomai atsiuntė 900 dolerių. Jis rašo. "Šią auką skiriu mano žmonos a. a. Stasės Žadvydienės atsiminimui. Linkiu ištvermės ir sėkmės įvykdyti Jūsų užsibrėžtą tikslą - palikti istorinę medžiagą būsimoms kartoms." O. Žadvydas, tarp kitko, tarnavo Klaipėdos ir Šilutės kariuomenės igulose. Buvo šarvuotųjų automobilių būrio vadas.

H. Janužys iš Morgan Hill, Calif. su linkėjimais fondui atsiuntė \$ 10.

"Tikimės, kad lietuviškas ar lietuvių "Mažosios Lietuvos" L. P. Nr. 48 p. 382 greitai prisipildys... Tegul skamba Mažosios Lietuvos vardas po šalis plačiausias!... Priede 1547 dol. čekis (suma paimta pagal švietimo metus)... Geros sėmės užsibrėžtame darbe."

Berta Barsteikienė - Kavolytė, Cleveland, Ohio.

Tiek ištraukų iš gautų atsiliepimų, o po \$ 50,- 100-200 fondą parėmusių yra daugiau. Padarę pusmetinę vaje apžvalgą, t. y. po liepos 1 d., visų vardus ir jų įnašus paskelbsime "Lietuvos Pajūryje" ir informaciniame fondo aplinkraštyje.

Labai džiaugiamės, kad į vą įsijungė ir mūsų tėvynainiai Australijoje. Taip H. Glazės pastangomis Adelaidės lietuviai

surinko ir fondui atsiuntė 640 australiškų dolerių.

Be to mus džiugina dar ir kita žinia, kad sulig spaudos pranešimu Anglijoje įsikūrė Mažosios Lietuvos bičiulių sambūris, kurio pirmininkas yra Dr. Stasys Kuzminskas, 24 Burn St. Nottingham N67 4DT. Ar tik fondas netaps nauju Maž. ir Didž. Lietuvos sambrūdžiu?

Nuoširdžiai dėkojame visiems iki šiol Maž. Lietuvos Fondą parėmusiems ir kartu kviečiame visus dar prie jo neprišidėjusius taip pat tapti steigėjais, mecenatais, nariais ir rėmėjais.

MAŽOSIOS LIETUVOS FONDO
VALDYBA

Kun. A. Trakis, Lietuvių Ev. Liuteronų Bažnyčios išeivijoje senjoras, Pasaulio Liuteronų Federacijos suvažiavime Tanzanijoje, Afrikoje. Šalia jo sėdi ok. Lietuvos liuteronų vyskupas Jonas Kalvanas.

bės. Jis nuolat sakydavo, kaip skaudžiai jis pergyvena, kad lietuvių tauta, šiandien pati nebegalėdama šauktis pagalbos, ne tik tampa okupanto išprievartauta, bet dar turi ir ginti, jai jėga užmestą santvarką.

Tokias ir panašias, iš savo pažiūrų išeinančias mintis, jis reikšdavo ir radijo transliacijose, skirtas ok. Lietuvai.

Nekitaip kun. Anas Trakis laikydavosi tarptautiniuose forumuose. Pvz., Pasaulio Liuteronų Federacijos suvažiavimuose. Kai kairieji "liberalai" pradėda-

vo pulti Ameriką, kun. Trakis iškeldavo klausimą, kodėl ok. Lietuvos atstovo kėdė esanti tuščia, kodėl į ok. Lietuvą negalima nusiųsti nei katekizmo, nei švento rašto?

Tokie jo pasisakymai nevisiems atstovams patikdavo. Kartą net Vakarų Vokietijos atstovai jį pabarė, kad savo tokia "nelanksčia" laikysena jis daras "blogą patarnavimą" (Schlechten Dienst).

"Bet aš juk kitaip negaliu" - jis jiems sakydavo - "Aš negaliu pernešti, kad prieš komunistus reikia tylėti, o prieš Ameriką ir kitus demokratiškus kraštus tik kalbėti ir juos smerkti".

* * *

Dideliu kun. Trakio nuopelnu liks savos ev. liuteronų parapijos įsteigimas ir jos bažnyčios įkūrimas Čikagoje. Nuoširdžių ir darbščių parapijiečių pagalba "Tėviškės" parapija tapo ne tik liuteronų ev. liuteronų religiniu, bet ir kultūriniu centru išeivijoje. Ypač garsios yra jo aukšto lygio Giesmių šventės ir koncertai. Rašant išeivijos Lietuvių Ev. Liuteronų Bažnyčios bei "Tėviškės" parapijos Čikagoje istoriją, kunigo ir vėliau vyskupo Anso Trakio vaidmuo liks neišblėstantis.

* * *

Yra žmonių, kurių visas gyvenimas yra nemutrūkstanti aktyvi veikla, užpildyta ne tik su savo pašaukimu surištais darbais, bet ir su pašaline nemažiau įtempta organizacine veikla. Prie tokių žmonių priklausė ir velionis vysk. Anas Trakis. Dar praėjusių metų vasarą, gražiam jo sodnelyje sėdėdami, jam pastačiau klausimą: ar jis, jau seniai 70 metų amžiaus slenkstį peržengęs, negalvoja kad būtų metas ir jam išeiti į užpelnytą poilsį. Jut darbai ir rūpesčiai žmogui sukelia nuolatinių įtampų. Be to, ir,

laiks nuo laiko, susilaukiama kritika taip pat nepalankiai atsiliepia į žmogaus sveikatą.

Jis man į tai atsakė, kad pastoralinis darbas nuo jaunystės buvęs jo pašaukimas. "Juk tai yra ta gyvata, kuri mane išlaiko ir užpildo mano gyvenimą" - jis ypatingai pabrėžė.

* * *

Š. m. birželio 22 d. lūžo didelis Mažosios Lietuvos ažuolas. Vysk. Anso Trakio mirtimi skaudi nelaimė ištiko ir taip jau metų bėgyje didžiai išretėjusias Maž. Lietuvos aktyvistų eiles.

Kaip krikščionis jis buvo žmogus, kuris savo darbuose jausdavo Apvaizdos palaimą ir šia patirta dovana dalinosi su savo parapijiečiais, pažįstamais ir visais savo tėvynainiais. Jo netekimą, netolimoj ateityj, mes visi skaudžiai patirsime.

Kaip Maž. Lietuvos sūnus, jis priklausė prie mažlietuvių žymųjų asmenybių. Užimtų daug vietos, jei norėtume visus jo darbus, atliktus lietuviškiems reikams, išskirti. Kartu ir labai sunku apsiprasti su tikrove, kad velionis taip netikėtai nuo mūsų atsiskyrė. Jis, rodos, su mumis turėjo gyventi visą laiką... Bet sustoję prie jo supilto kapo dalinamės tą didžiąją sielvartą ir jo mielai žmonai, sūnui, jo broliams ir seserims bei jų šeimoms reiškiamo savo gilią užuojautą. O mūsų velioniui Ansu, ištikimam Lietuvos sūniui, po nepailstamų darbinių metų, kad ir toli nuo savo tėviškės ir prose nelių gyventos žemės bei jų amžino poilsio vietos, linkime saldų atilsį. Jo atsiminimas liks kiekvieno lietuvių garbingojo atmintyje.

RED. PASTABA: platų laidotuvių aprašymą techniškai nebuvo galima įdėti į šį LP-rio numerį. Talpinsime jį sekančiame numeryje.

PRŪSŲ DIDVYRIAİ: Varmių Glapas

Algirdas Budreckis

I

Anot dr. Martyno Anyso, Prūsijos ir Livonijos ordinų pralaimėtas 1260 m. Durbės mūšis ne tik paskatino prūsų sukilimą, bet buvo dar tuo svarbu, jog jis tam momentui sugriovė Vokiečių Riterių Ordino nugalimumo mitą. Po Durbės mūšio 1260 m. rugsėjo 20 d., susirinkę notangų, varmių, sembų ir bartų kilmingieji nutarė sukilti prieš Ordiną. Tuo pačiu metu jie išrinko savo genčių vadus, kurie po ilgesnių kovų su Kryžiuočių ordinu jau buvo išmokę tinkamai kovą vesti. Išrinktieji prūsų vadai sudarė strateginį planą sukilimui įvykdyti.

1260 m. prasidėjo Didysis Prūsų Sukilimas, kuris truko 15 metų.

Varmiai išrinko Glapą (prūsiškai Glapė) savo karvedžiu.

II

"Varmė" (kronikose Warmia, Ermin) vardas kilęs iš prūsiško žodžio "varmajas" ar "varmayan", kuris reiškia raudonas. Varmės vardas greičiausiai yra upės vardinės kilmės. Varmę Kryžiuočių ordinas dar buvo pavadinęs Ermlandu pagal vaidilutės Ermos vardą.

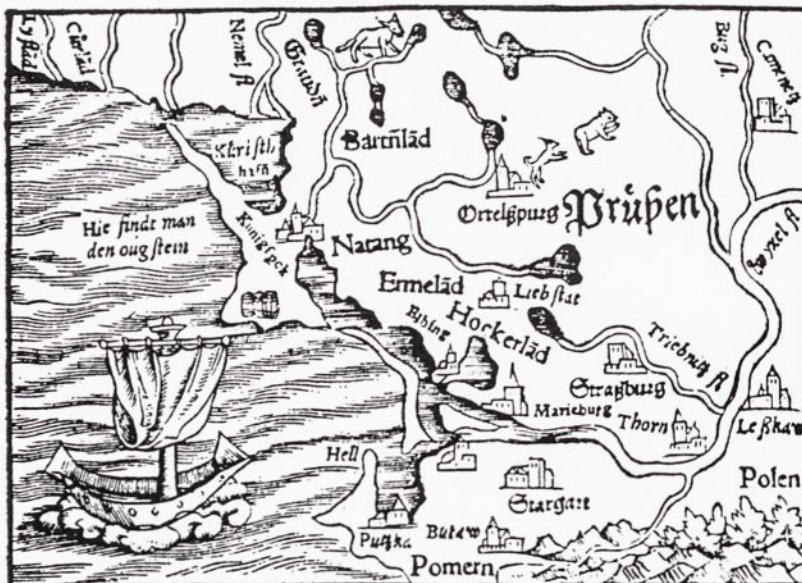
Varmių teritorija į šiaurės rytus nuo Pagudės, platus ruožas nuo Elbingo palei Aismarės beveik iki Priegliaus žiočių. Rytuose Varmė ėjo iki Alnos upės. Prie Aismarių buvo varmių Honedos (Ganedos) pilis, kurios vietoje ordinas pastatė vėliau Balgos pilį. Dėl jos Didžiojo Sukilimo metu buvo pakartotinai kovota. Kiek į pietus nuo jos buvusi Partegalo pilis vėlesnio Fuchsbergo kalno vietoje. Dabartinis prie Jarfto upelio esąs Heiligenbeilo

miestas buvęs pastatytas varmių šventamiesčio vietovėje. Prie žemutinės Pasargės upės pastatytas Brunbergas (Braunsbergas) dar įeina į varmių ribas.

Pietų rytuose, prie Bartos ribos ir vidurinės Alnos yra žinoma tik viena tvirtovė Gletava arba Glotava (Glottau). Dėl mažo skaičiaus sutvirtinimų galima daryti išvadą, kad šis kraštas prieš Ordino atsikraustymą mažai turėjo kovų su išoriniu priešu. Manoma, kad Varmė buvusi tirštai gyvenama. Varmė nebuvo miškingas kraštas, kas prisidėjo prie jo nugalėjimo.

kuri jis kartą buvo išgelbėjęs iš mirties pavojaus. Bet kronikininko Petro Dusburgo žodžiais tariant, Steinavas tai užmiršęs ir atsilyginęs blogu už gėrį ir piktu mu už meilę. Gal ordino papirktas arba gal ir iš laisvos valios Steinavas pasiūlė varmių vadui atvykti su kariuomene į Sembą ir sunaikinti Ordino rankose esančią Konvedito pilį prie Aismarių. Tai buvo 1273 metais.

Buvo nustatyta vieta ir laikas, kad Glapas su savo pulku turėjęs atvykti. Po šio susitarimo Steinavas planą išdavė Karaliaučiaus komturui, kuriam jis pasiūlė nuvesti ordino kariuomenę į sutartą vietą. Ten kryžiuočiai pasislėpė. Kai Glapas su savo pulku atvyko į sutartą vietą, jis buvė

SENAS PRŪSIJOS ŽEMĖLAPIS

Medžio raižinys iš 1547 m. Baselyje išleisto veikalo "Cosmographia Universalis".

III

Apie varmį kilmingąjį Glapą mažai težinome. Kryžiuočių kronikose jis vadinamas Glapo ar Glappo, Glape. Jis buvo krikštytas Karolio vardu, tad galėjo būti prūsų įkaitas, kuris gyveno kryžiuočių tarpe, kur galėjęs išmokyti ir anų karybą. Iš pradžių prūsų sukilėlių kovos vyko sėkmingai.

1263 m. Brandenburgo pilies komtūras Fridrichas von Holdenstedtas su kryžiuočiais ir kitais kareiviais išvyko į Salidavos kraštą aplink Cruceburgą ir apie 20 km. į pietus nuo Brandenburgo. Viena Brandenburgo pilies baudžiauninkė pranešė varmiams apie kryžiuočių žygį. Po to Glapas atvyko su gausia kariuomene ir pilį paėmė. Tai išgirdęs komtūras nebe grįžo į Brandenburgo pilį, bet žygiavo į Karaliaučių, iš ten jis valtimis išgelbėjo kelius ordino brolius ir kitus kareivius, kurie tebesigynė mūriniame pilies bokšte.

Po to, Glapas greičiausiai dalyvavo Balgos puolime ir Brunsbergo miesto bei pilies sunaikinime. Vėliau trys sukilėlių kariuomenės, vadovaujamos pagudėnų vado Auktumo ir Glapo, apsupo Heilsbergo pilį prie Alnos. Sukilėliai turėjo 3 karo mašinas bet jiems nepavyko sienų išgriauti. Todėl nutarė Heilsbergo įgulą išmarinti badu. Išalkinti kryžiuočiai negalėjo ilgai išsilaikyti. Heilsbergo pilis pateko į sukilėlių rankas. Pagudėnai laikė pilį iki sukilimo pabaigos.

IV

Sukilime pasižymėjęs Glapas turėjo vieną labai artimą ir mylimą draugą Steinavą

užpultas iš pasalų ir visi jo kareiviai buvo išžudyti.

Pats Glapas pateko į Karaliaučiaus kortų rankas, anas jį pakorė kalne į vakarus nuo Karaliaučiaus pilies. Tas kalnas buvo pavadintas Glapo kalnu. Dusburgo kronikoje Mons Glapponis, o Jeroschino eiliuotoje kronikoje Glappinberc (Glappenberg). Vėliau užslėpti gėdą kryžiuočiams kalnas buvo perkrikštytas Rollbergu. Rašydamas apie varmių tolimesnį likimą, Petras Dusburgas išsireiškė: "Išžudžius vadus ir kitus vadovavusius karui, notagai ir varmiai vėl pasidavė tikėjimui ir broliams" (t. y., Kryžiuočių ordinui).

Mažosios Lietuvos Fondas

217 Bedbrook Ave.,
Montreal-West, Que.,
Canada H4X 1S2

(sijunkime į
Mažosios Lietuvos fondą
ŠIANDIEN TAPDAMI:

RĖMĖJAIŠ – \$10.00 (gausite visus aplinkraščius ir nuolatinę informaciją);

NARIAIŠ – \$100 metinis arba \$1000 vienkartinis mokestis (gausite viską kaip aukščiau minėta, menišką pažymėjimą, visas Fondo išleistas knygas su nario pavarde);

MECENATAIŠ – \$1001 ir daugiau (gausite viską kaip aukščiau minėta su privilegija pasirinkti knygą finansavimui);

STEIGĖJAIŠ – \$3000 (gausite kaip aukščiau minėta su nuotrauka vienoj pasirinkto knygoj).

- ☐ Noriu įsijungti
- ☐ Pridedu čekį sumoje
- ☐ Atsiųsiu čekį

Data:

Vardas ir pavardė

Miestas, prov./steitas

Kodo nr.

Telefonas

Jurgis Reisgys

DIDIJĮ AUŠRININKĄ IR RAMBYNO SARGĄ PRISIMINUS

Prieš 40 metų mirė Martynas Jankus

Prieš 40 metų mirė Martynas Jankus. Prisimenu, kiekvienais metais, tuoj po Joninių Rambyne, Klaipėdojeėjusiame dienraštyje "Lietuvos Keleivis", tekdavo matyti tų iškilmių nuotraukas. Jose visada matėm žilabarzdį Martyną Jankų, bekalbantį iškilmių dalyviams. Laikraštyje jis buvo vadinamas Rambyno Sargu, Rambyno Vaidila, Patriarchu, net lietuviškos spaudos karalium. O karalius tai buvo visiems suprantamas didelis žmogus.

Tame pačiame "Lietuvos Keleivyje" kartą skaitėm, kad keli Klaipėdos lietuviai žurnalistai nuvyko į Bitėnus pasveikinti Martyną Jankų jo septyniolikos penktame gimtadienyje ir rado jį bekertantį rugius. Tai buvo 1933-čiais metais. Ši žinutė labai plačiai nuskambėjo klaipėdiečių ūkininkų tarpe – nes Klaipėdos krašto ūkininkai, sulaukę 60–65 metų amžiaus, perleisdavo savo ūkius vaikams ir pasitraukdavo "ant išimtinės". O Jankus 75 metų amžiaus dar pats turi rugius kirsti! Tik pamanykite.

Savo akimis gyvą Jankų pirmą kartą mačiau 1932 metų Joninėse Rambyne. Jis kalbėjo prie aukuro, apstotas įvairių valdžios pareigūnų ir organizacijų vadovų.

Taip pat mačiau jį 1934 metais Pirmoje Jūros Dienoje Klaipėdoje. Jis stovėjo iškilmių atidarymo metu garbės tribūnoje tarp prezidento Antano Smetonos, Klaipėdos Krašto gubernatoriaus Navako, vietos kariuomenės įgulos viršininko ir žymiųjų Klaipėdos krašto lietuvių veikėjų. Martyno Jankaus kalba buvo sutikta didėmis ovacijomis.

Su Martynu Jankum pirmą kartą pasikalbėti teko 1937 metais, kai su Pedagoginio Instituto pavyzdine mokykla trimis autobusais nuvykome į Rambyną. Apžiūrėję kalną, ir išklause kelis tą kalną liečiančius padavimus, dainuodami vykom į Jankaus ūkį, jo pasveikinti. Prieš kiemo vartelius išsirikiavome, o mokyklos vedė jas Pranas Naujokaitis nuėjo į namą Jankaus pakviesti. Jankus apie mūsų atvykimą nieko nežinojo, bet kol mes išsirikiavome, jis jau buvo pasiruošęs mus pasitikti. Atsimenu, kaip Pranas Naujokaitis

plačiai atidarė medinius vartelius ir praleido Martyną Jankų. Mes pamatė Jankų išeinantį, pradėjom ploti ir dainuoti "Valio valio valio". Jankus šypsojosi ir, iškėlęs ranką, mus iš tolo sveikino. Išėjęs pro vartelius, nusilenkė ir pasakė. "Ačiū jaunime!" Jis trumpa kalba pasveikino visus atvykusius ir paaiškino apie Rambyno reikšmę. Mokytojus jis pasveikino kiekvieną atskirai. Jam bekalbant su mokytojais, kieme pasirodė jo duktė Elzė dideliu popieriniu maišu nešina. Ji taip pat visus pasveikino ir, eidama per mokinių gretas kiekvieną mokinį apdalino sauja saldinių. Žinoma, mokiniai choru pasakė tris kartus ačiū ir Jankams sugiedojo "Ilgiausių metų". Mokytojai, žinodami jo seną amžių, beveik vienbalsiai paklausė, kaip jis jaučiasi. Jankus atsakė, kad jis nuo ankstyvaus ryto dirbęs ūkio darbus, o vakare su lempa prisėdęs prie knygos. Šios ekskursijos metu man labai didelį įspūdį padarė Jankaus namų organizuotumas.

Daugiau su Martynu Jankum pasišnekėti teko 1937 metais per "Santaros" 25 metų sukakties minėjimą. Minėjimas buvo ruošiamas prie Tilžės tilto Panemunėje. Į šią šventę iš Tilžės buvo telefonu pakviesti Vydūnas ir Jagomastas. Tuo metu Vydūnas buvo nukentėjęs nuo hitlerinių vaikežų, tai neturėjom vilties apie jų atėjimą per tiltą. Jagomastas atėjo nepastebėtas, iškilimams prasidėjus, ir buvo nusistatęs nepastebėti likti. Bet neiškentė. Pasveikino visus santariečius ir ragino visus veikti ir dirbti, nes pati jaunystė to reikalaujanti.

Martynas Jankus irgi dalyvavo šiame minėjime. Jam buvo parūpintas transportas automobiliu. Mudu su mokytoju Leonu Šukiu Panemunėje samdytu automobiliu, vykome į Bitėnus Jankaus atsivežti. Buvo sausas metas, tai važiavome per pievas, paprastu lauko keleliu paliai Nemuną. Tuo pačiu keliu ir grįžome. Keliose vietose privažiavom visai arti Nemuno ir Jankus sakė, kad nebematęs žymių knygnešių suminto tako, kuriuo jie daug metų keliavo iš Tilžės į Bitėnus ir į Ragainę. Toks knygnešių takas paliai Nemuną buvęs ir kito

je Nemuno pusėje – juo keliavę Suvalkijos knygnešiai. Taip pat Jankus pasakojo, kad Nemuno pakrančių karkluose knygnešiams tekdavo praleisti dieną, kad nepakliuvus rusų šnipams. Jankus pasakojo ir apie savo klojime vasarą priglauštus knygnešius. Kartais jų būdavo trys ar keturi, belaukiant oro pagerėjimo ar spausdinimo baigimo. Pačiam Jankui nesykį tekę sutemus vesti neprityrusius knygnešius į Tilžę ir parodyti spaustuves, kuriose buvo spausdinama lietuviškoji spauda. Dieną vengta Tilžės, nes ten apie spaustuves slampinėję rusų atsiųsti šnipai ir nevienu knygnešys papuolęs ant tokių šnipų, buvo namo grįžęs rusų žandarų suimtas.

Paskutinis mano susitikimas su Jankum įvyko Vilniuje 1940 metų vasarą, didžiojoje "Valgio" svetainės salėje, pietų metu. Pastebėjau jį tik įėjusį ir prie durų sustojusį. Aš nuėjęs pakviečiau jį prie savo stalelio. Jankus apsidžiaugė, kad buvo atpažintas ir kad jam nebereikėjo ieškoti laisvos kėdės. Tada pastebėjau, kad jis jau nebe tas žvalusis Bitėnų Jankus. Manęs jis nepažino, tik paklausė iš kur aš jį pažįstas. Kada pasakiau savo pavardę – atsiminė ir iš karto paklausė kur mano tėvas. Apsidžiaugė, kad ir mano tėvas laisvėje ir be sustojimo pradėjo pasakoti paskutiniųjų metų pergyvenimus.

Pasakojo, kaip antrą dieną po Klaipėdos prijungimo, iš Tilžės atvyko du gestapininkai ir griežtai pareikalavo sustabdyti visą savo veiklą. Jankus į tai atsakė kad esąs per senas pasikeisti. Bet kitą dieną, jis namiškių slaptai buvo pervestas per Lietuvos rubežių Lauksargiuose. Pasakojo, kaip jis per Kauno radio Bitėnuose likusiems namiškiams davęs žinią, kad laimingai pasiekęs Didžiąją Lietuvą. Džiaugė, kad geri žmonės Kaune jį priglaudė, kad esąs sveikas, tik negalįs pamiršti Bitėnų.

Tai buvo mano paskutinis pasikalbėjimas su didžiuoju Mažosios Lietuvos sumumi Martynu Jankum.

Jonas Skvirblys

Keli mano atsiminimai apie Dovilų "LIEPĄ"

Kai Doviluose (Klaipėdos apskr.) įsisteigė šaulių būrys, aš įstojau nariu, o po kurio laiko patekau net į būrio valdybą. Buvau kasininku. Kartą po valdybos posėdžio, su žinomu ūkininku Bobiu išsikalbėjome apie mūsų tautinę veiklą. Bobis, pardavęs savo ūkį Natkevičiams, su šeima apsigyveno Doviluose. Nors aš dar nebuvau įstojęs į Doviluose veikiančią mažlietuvių jaunimo "Liepos" organizaciją, mane labai domino kas ją įsteigė, kaip ji veikė. Bobis tada priėjo prie spintos ir atsinešė rudą papkę, kur, tarp kitų popierių, buvo ir "Liepos" draugijos įsteigimo dokumentai.

Pasirodė, kad draugija buvo įsteigta 1913 m., trumpai prieš Kalėdas. Į steigimo susirinkimą, kuris įvyko Bobio ūkyje Bobiuose, susirinko 21 būsimų narių. Pir-

SODINAMA LIEPA REISGIŲ ŪKYJE
Kairėj – Dovilų "Liepos" draugijos pirmininkas M. Bla-
dauskas, dešinė – Ona Reisgytė.

mąjį protokolą pasirašė Bobis, Martynas Reisgys iš Jurgių (jį naciai vėliau nužudė kacetė), Dovilas iš Galtų ir dar du, kurių pavardžių nebeprisimenu.

1914 m. pavasarį buvo sušauktas sekan-
tis susirinkimas. Bet vos tik pradėjus ve-
kti, prasidėjo Pirmasis pasaulinis karas.
Tada didžioji dalis jaunų bei vyresnio am-
žiaus vyrų buvo paimti į vokiečių kariuo-
menę.

Po karo, 1920 m. vėl mėginta atgaivinti
draugiją. Bobis perėmė pirmininko parei-
gas. Jo naujai išgytame ūkyje vyko įvai-
rūs parengimai, kaip tai "Aidos" choris-
tų ir vaidintojų pasirodymai. Ant Gedimi-
nų piliakalnio buvo rengiami laužai.

Apgailėtinu būdu, Bobiui susirgus džio-
va, jam teko iš draugijos pirmininko parei-
gų atsisakyti. Tada, apie 1924 metus, tuo-
metinis "Santaros" pirm. Paura vėl su-
šaukė jaunimo susirinkimą Reismano sa-
lėje. Pirmininku išrenkamas Jonas Kui-
tekliis iš Ilginiškių. Bet jam nesusaukus
nei vieno susirinkimo, Paura draugijos va-
dovavimą pavedė Jonui Šakiniui iš
Šlapšilės kaimo. Jis sušaukė susirinkimą,
kurio metu pirmininku buvo išrinktas Jo-
nas Šakinis, Jonas Skvirblys jo pava-
duotoju ir Ansas Bendikas iš Stučių ka-
sininku. Be to, valdyboje buvo Tendytė
iš Kalvių ir Kalvis iš Kisinių. Narių ska-
ičius pradėjo augti ir su gargždiškiais su-
sitarus, pradėta rengti parengimai. Pvz.,
viename parengime buvo statomas veika-
liukas "Barzdaskutys". Iš Klaipėdos atvy-
ko net žymusis Maž. Lietuvos visuomenin-
kas – veikėjas, dail. Adomas Brakas,
kuris pasakė labai gražią kalbą.

Kartą draugija suruošė vienos šeimos
6 asmenų koncertą: tėvas buvo buvęs ce-
ro orkestro smuikininkas, žmona grojo če-
lo, mergaitė (11 metų) – smuiku. Ką kiti
griežė šiandien jau nebeprisimenu.

1928 m. man teko vadovauti Dovilų
"Liepos" draugijai. Pasikeitė ir valdybos
nariai: mano pavaduotojas buvo Martynas
Bladauskas, narė Elzė Kuiteklytė,
parengimų atstovas Mikas Puodžius.
Suruošėme keletą parengimų. Dar reikia
pridėti, kad į parengimus rinkosi atidi ir
kultūringa publika.

Vytauto Didžiojo Metais dalyvavome ei-
škilingoje eisenoje. 1932 m., prieš
man išvykus tarnauti uosto valdyboje Klai-
pėdoj, išrinkome naują valdybą su pirmi-
ninku M. Bladausku, pavaduotoju M. Puo-
džiu, nariais Bendiku, Ona Kojelyte (paš-
to agentūros vedėja) ir Tendyte. Bladaus-
kas turėjo didelius planus. Jis Doviluose
norėjo įsteigti net liaudies universitetą.
Jurgių Reisgių kieme buvo pasodinta
liepa. Kiek teko girdėti, tiek ūkis, tiek ir
Maž. Lietuvos jaunimo pasodintas liepos
medis su žeme sulygintas. Priedu dar
liepos sodinimo nuotrauką, kurioj prie
medelio (kairėj) "Liepos" draugijos pirmi-
ninkas M. Bladauskas, (dešinėj) Ona Reis-
gytė.

STRAIPSNIAI MAŽ. LIETUVOS TEMOMIS

"Jungtinės Amerikos Valstybės ir Ma-
žoji Lietuva" – tokia antraštė tilpo
straipsnis š. m. žurnalo "Aidai" pirma-
me numeryje (psl. 16–30). Straipsnio (stu-
dijos) autorius, žymusis Maž. Lietuvos
veikėjas, ilgametinis Mažosios Lietuvos
Rezistencinio Sąjūdžio pirmininkas (da-
bar Garbės Pirmininkas), prof. Marty-
nas Brakas. Savo išsamiai paruošta-
me ir plačios apimties straipsnyje jis pa-
tiekia įdomią politinę istorinę atžvalgą
į JAV vaidmenį, sprendžiant Lietuvos
valstybingumo ir Maž. Lietuvos prie jo
prisijungimo klausimus ir problemas po
Pirmojo pasaulinio karo.

Kas liečia Mažąją Lietuvą, galima teig

ti, kad JAV prezidento paskelbti tautų ap-
sisprendimo punktai, padėjo pagrindą ak-
tyviai pokarinei mažlietuvių politinei
veiklai. Šiais punktais remiantis, "Prū-
sų Lietuvių Susivienijimo Tautos Tary-
ba" 1918 m. pradėjo propaguoti lietuviuo
se mintį, kad lietuvių gyvenamos sritys
turi būti atskirtos ir sujungtos su nepri-
klausomam gyvenimui prisikėlusia Lietu-
va.

Žinoma, šiame skyrelyje neįmanoma
giliai aptarti šią plačią prof. Brako 14
psl. studiją. Gal galima tik, tik pažymė-
ti, kad autorius skaitytoją supažindina su
1918–1923 m. pokarinių nuotakų raida
Europoje, įvairius politinius ėjimus, did-

Lietuva, kaip suvereninė valstybė, susilaukdavo Europos jūrinių kraštų karinių
laivų vizitų. Taip 1934 m. vasarą, lankydamas Pabaltijo kraštus, apie savaitę Klai-
pėdoj viešėjo ir anglų kreiseris "Orion". Jo įgulą sudarė keli šimtai vyrų. Jis bu-
vo stip.iai ginkluotas, turėjo net savo lėktuvą. Viešėjimo metu vyko priėmimai, iš-
kilmingi kvietiniai pokyliai, kur buvo keliama daugel draugiškų tostų. Vietinė lie-
tuvų spauda rašė, kad anglai atsiuntę savo karinį laivą pareikšti Lietuvai savo pri-
eteliškumą. "L. K-vis" dar pastebėjo, kad "sunkiosios laivo armotos ir torpedos
lyg be žodžio kalbėjo: "Lietuviai, jei jums kada nors būtų pavojus – mes jūsų pusėj
ir Jūsų priešai yra mūsų priešai" (!).

Tokie nuoširdūs anglams sentimentai buvo suprantami, nes juk anglų karo laivai
ir jų artilerija, jaunam admiralui Sir Walter Covan vadovaujant, žymiai prisidėjo
prie suomių, estų ir latvių nepriklausomybės kovų 1919 m. – ypač prie bolševikinio
antplūdžio į Pabaltijo kraštus sustabdymo.

Bet mažai tada mes supratome didžiųjų valstybių politinius ėjimus. Kas būtų ti-
kėjęs, kad, pvz., toks garsus anglų valstybininkas kaip W. Churchilis už 10 metų
siūlys Stalinui Mažąją Lietuvą, jam aiškindamas, kad per šimtmečius Rytprūsiai
rusišku krauju mirkyti...

LIETUVAITĖS KREISERYJE "ORION"

Prie torpedų vamzdžių stovi (antra iš kairės) Elzė Jankutė, Ly-
dija Bajoraitė ir klaipėdiečių tautiškais rūbais – Edė Jankutė.

valstybių ekspansiją siekiančiųjų tikslais bei kombinacijomis ir kt. Remdama šis nevisiems žinomas istoriniais šaltiniais, autorius apibūdina JAV įtaką ir kai kurių jų atstovų palankią bei nepalankią laikyseną, sprendžiant platų ir komplikotą Didž. ir Maž. Lietuvos politinių klausimų kompleksą, o taip pat iškelia ir lietuvių politikų budrumą, brandumą ginant gyvybinius savo tautos ir valstybės reikalus.

Prof. M. Brakas šiuo metu ruošia minėtos studijos antrąją dalį.

* * *

Mažosios Lietuvos veikėjas, Martynas Gelžinis, išeivijos laikraščių skaitytojams gerai žinomas savo brandžiais publicistiniais darbais, parašė straipsnį apie tremties mažlietuvių politinę veiklą ir siekius. Šis autoriaus straipsnis pasirodė pereitais metais datuotame, bet tik š. m. pradžioje pasirodžiusiame, politikos ir kultūros žurnale "Naujoji Viltis" (Nr. 18 psl. 18-55).

Autorius trumpai palietęs kai kurias žinias ir statistinius duomenis apie šiaurinę Maž. Lietuvos sritį - Klaipėdos kraštą parašė plačią, iš visų Maž. Lietuvos sričių kilusių, mažlietuvių politinės veiklos apžvalgą po Antrojo pasaulinio karo. Joje jis išryškina pasižymėjusius veikėjus, Maž. Lietuvos Tarybos veiklą, išvartų ar pasitrauktų mažlietuvių spaudą, redaktorių ir kt.

Didelę straipsnio dalį autorius skiria įvairiai pasireiškusiems mažlietuvių veiklai užjūryje, kaip tai Maž. Lietuvos Bižulių Draugijos veiklai, Maž. Lietuvos atstovo priėmimu į VLIK-ą, išleistoms apie Mažąją Lietuvą studijoms, Maž. Lietuvos Rezistentiniam Sąjūdžiui ir antgalo, nors ir šykščiai parašo apie save. Martynas Gelžinis yra parašęs apie 18 plačių studijų, kurios mūsų tautos ir valstybės interesams ginti apimtų apie 400 puslapių veiklą.

Straipsnis yra itin sveikintinas, kad jis yra pirmavaizdis iki šiol nemėgintam išsamesniam mažlietuvių gyvavimo ir veiklos dokumentavimui išeivijoje. Jame pasitaiko kai kurių paklaidų, bet rašant tokios plačios apimties tema, sunku jų išvengti.

* * *

"Liudviko Rėzos biblioteka ir jo katalo-

logas" - tokia tema ok. Lietuvos žurnale "Mokslas ir Gyvenimas" (4-86) rašo Rytų Vokietijos profesorius dr. Georg Domin ir Vilniaus universiteto docentas Domas Kaunas. Autoriai išveda, kad prof. L. Rėza jau studijuodamas ir dar gyvendamas iš paramos bei iš privačiomis pamo komis užsidirbtų grašių išsigydavęs knygų. Su laiku, profesoriaudamas, jis turėjęs didelę ir turtingą privačią biblioteką, kurios, tarp kitų, dažnas lankytojas buvęs ir kalbininkas Fr. Kuršaitis. Prof. Liudvikui Rėzai mirus, 1841 m. jo gausi biblioteka buvo parduota įvykusiame aukcione Karaliaučiuje. Iš gautų pinigų buvo pastatytas neturintiems studentams bendrabutis. Tokiu būdu jo bibliotekos knygos, kurios daugel buvo lituanistinio turinio, pateko tiek į privačių asmenų rankas, tiek į Prūsijos ar užsienio kraštų universitetus.

Jau minėtasis doc. D. Kaunas iš ok. Lietuvos mums siunčiamame propagandiniame leidinyje "Gimtasis Kraštas" (Nr. 12-1986) aprašo savo apsilankymą iš Klaipėdos krašto kilusio mirusio žymaus vokiečių rašytojo, knygos "Lietuviški Pasakojimai" autoriaus Hermann Sudermann'o name Berlyne-Blankensee. Ten išlikusioje bibliotekoje doc. Kaunas suradęs F. Nesselmano "Lietuvių liaudies dainas", Tilžės Lietuvių Literatūros Draugijos žurnalus "Pranešimai", A. Zweck'o "Lietuva", Pirmojo pasaulinio karo metu išleistą Vydūno knygą "Lietuva praeityje ir dabartyje" su autoriaus dedikacija Sudermann'ui ir daugel kitų lituanistinių knygų.

Doc. Kaunas dar pastebi, kad Šilutės kapinėse būsią išsaugojami benykstą H. Sudermann'o tėvų kapai.

* * *

Australijoje Maž. Lietuvos temomis nemažai rašo žurnalistas Albinas Pocius. Ypač "Adelaidės Lietuvių Žiniuose". A. Pocius savo jaunystę praleido Klaipėdoje, kur mokėsi Vytauto Didžiojo gimnazijoje. Karo metu yra dalyvavęs lietuvių pogrindyje leisdamas įvairius pogrindžio leidinius. Š. m. vasario 23 d. "Adelaidės Lietuvių Žiniuose" jis nagrinėja Karaliaučiaus problemą ir tarp kitko pastebi:

"Kaip taisyklė, rusai nenori, kad lietu-

viai apsigyventų Karaliaučiaus krašte, bet trūkstant gerų ir sąžiningų darbininkų, yra priversti priimti ir lietuvius. Didelę dalį sudaro iš Sibiro sugrįžę lietuviai, kuriems nebuvo leista Lietuvoje apsigyventi. Pagal pačių rusų statistiką, dabar Karaliaučiuje gyvena apie 40.000 lietuvių, Tilžėje ir Ragainėje po 10.000, Isrutyje - 5000, kitur - mažiau. Ten gyvenantiems lietuviams neleidžiama turėti lietuviškų pradžios mokyklų ir negalima net "Tiesos" ar kitos komunistinės lietuviškos spaudos užsisakyti. Lietuvius dainininkus okupantas geriau siunčia pas mus į Australiją, bet nei Kaniavai, nei Noreikai neleidžia aplankyti Karaliaučiaus arba Sibiro lietuvius. Komisaras Gedvila bandė gauti leidimą lietuviškoms mokykloms Tilžėje ir Karaliaučiuje steigti, bet atsimušė į kietą rusifikacijos sieną.

Dabartiniu laiku į Karaliaučių pretenzijas reiškia: rusai, gudai, vokiečiai ir mūsų "broliai" lenkai. Lenkai turi išleisti lenkų, prancūzų ir anglų kalbomis daugybę knygų bei žurnalų, kuriuose bando įrodinėti, kad ateityje Karaliaučius turi priklausyti Lenkijai ir laisvos Lenkijos sienos turi eiti, jei jau ne Dauguvos upe, tai bent, mažiausia, Nemuno upe. Lenkai savo naujai Karaliaučiaus vaivadijai turi išgalvoję net naujus vietovardžius Karaliaučių jie nori pavadinti Krolovec, Tilžę - Tylze, Gumbinę - Gubin, o Priegliaus upę jie vadina Pregola. Kaip matome, lenkų apetitas nemažas.

Šita naujausia Karaliaučiaus rusų kolonija yra labai pavojinga Lietuvai ir lietuvių tautai, nes mes esame iš visų pusių apsupti slavų ir atskirti nuo Vakarų Europos..." Turime daryti kas tik galima, kad sovietinis okupantas ir jų kolonistai ten amžinai nepasiliktų. Laisvai ir nepriklausomai Lietuvai turi priklausyti Karaliaučius, Pyliavos, Klaipėdos ir Šventosios uostai, nes tik tos tautos išlieka gyvos ir ekonomiškai tvirtos, kurios išitvina prie jūros krantų.

Tikėkime, kad Lietuvos Prūsų žemės sugrįš teisėtiems šeimininkams ir Lietuva kelsis abejose Nemuno pusėse, nes mes visi šventai tikime į nepriklausomą Lietuvos prisikėlimą." - baigia straipsnį A. Pocius.

Iš Senolių Pasakojimų

J. Kalvis KAIP MAŽOJOJ LIETUVOJ IMDAVO VYRUS Į KARIUOMENĘ

Nepr. Lietuvos laikais atrodydavo visai paprasta, kad kiekvienas jaunuolis, su laukęs 21 amžiaus metus, jei buvo sveikas turėjo tarnauti kariuomenėje. Kai ateidavo paskirta diena, naujokai išvykavo tarnauti. Atitarnavę nustatytą laiką, grįždavo į namus ir vėl galėjo toliau darbuotis. Visai kitokia Maž. Lietuvoje kariuomenėje tvarka buvo prieš pusantro ar daugiau šimto metų. Tuomet neprivalė kiekvienas, sulaukęs 21 metus, stoti į kariuomenę. Valdžios buvo pavesta seniūnams parinkti iš krašto stiprių, sveikų ir jaunų vyrų, kurie galėtų stoti į kariuomenę. Tarnavimo laikas nebuvo nustatytas. Kurs jaunas, stiprus išvyko į kariuomenę grįžo tiksliai po daugel metų į savo tėviškę jau pražilęs, sulinkęs. Daug kartų pasitaikė, kad toks sugrįžęs karys, neberado genčių, nei tėvų ūkio ir galėjo eiti elgetaudamas. Būdamas senas ir nebegalėdamas pats duonos užsidirbti, turėjo vargę ir skurdę savo garbingo amžiaus dienas

baigti. Todėl suprasime, kad šitokiam likimui atsiduoti kariuomenei tinkami jaunuoliai netroško. Žinoma, tuomet ir savanorių nedaug teatsirasdavo.

Seniūnas, pažindamas savo apylinkės vyrus, numatė, kurie tikėtų kariuomenei. Šituos reikėdavo slapta pagauti. Negalėdamas to atlikti vienas, susitardavo su būriu vyrų eiti gaudyti. Gaudymo laikas buvo ruduo, kuomet naktys ilgos, dienos miglotos. Vyrai, kurie jausdavo esą tinkami kariuomenei, kaip kokie zuikiai rudenį turėjo savo akis prysakyje ir užpakalyje. Prie darbo jie tada visai nestodavo, nes reikėjo slapstyti. Šaltyžius išsklausinėdavo kur kiekvienas guli ir kaip geriausiai prie jo prieiti. Bet vyrai stengėsi šaltyžius apgauti. Tuo metu nė vienas nebegulėdavo troboje. Vieni gulėdavo kur nors ant tvartų, palėpėje, kiti daržinėje, miške ar kokioje giraitėje, o dar kiti net kapinėse. Niekuomet du nesilaikydavo vienoje vietoje, nes kai vieną pagautų,

tuomet tas gal išduotų ir antrąjį. Dienos metu, kaip minėjau, vyrai slapstėsi, negalėdami eiti prie darbų. Bet valgyti irgi reikėdavo. Tai kai kurie visai negrįždavo nei pavalgyti į namus. Tokiems reikėdavo atnešti valgyti. Tik vienas kitas, kuris negalėjo taip lengvai būti pastebimas, pareidavo į namus pavalgyti. Bet valgydamas niekuomet neprisėdavo, bet visuomet būdavo pasiruošęs bėgti. Idant būtų galima pavojaus metu lengviau pabėgti vyrai tevilkdavo vienas kelnes ir nagines.

Daug įdomesnis būdavo patį gaudymas. Norėčiau čia paduoti keletą pavyzdžių. Gyveno Traubiuose (Klaipėdos apskr.) ūkininkas Lentyna, kuris turėjo stiprų, augaluotą sūnų. Šaltyžius nutarė su keliais gaudytojais jį pagauti, nes šitas buvo jau kaip uoga tam prisirpęs. Gaudytojai, žinodami, kad numatyta auka slapstosi ir tik gudrumu tebus pagaunamas. Jie sugalvojo, kad vienas gaudytojų eis

Ką žinome apie Tilžę

pas Lentyną vogti, o Lentyną pajutęs va-
gį, turės išeiti su sūnumi vagies pagauti.
Taip buvo ir padaryta. Sūmus Jurgis, ku-
ris buvo kažkur pasislėpęs, išėjo su tė-
vu vagies pagauti. Tuo tarpu už trobos
pasislėpę keturi vyrai čiupt ir nutvėrė
Jurgį. Surišę sugautąjį, nusivedė pas kai-
myną, kuris turėjo duoti gaudytojams
nakvynės. Bet kadangi žygis pavyko, gau-
dytojai sutarė aplaistyti laimę. Tuo pa-
siuntė berną parnešti degtinės. Šeiminin-
kas davė įnešti šiaudų į kambarį, kur bū-
tų galima nakvoti. Ant šitų paguldė suriš-
tąjį Jurgį. Į gretimąjį kambarį suėjo visi
šitos laimės paragauti. Bet duris paliko
atdaras, idant matytų, kaip Jurgis begy-
vuoja.

Vos keletą stiklelių išmovę, gaudytojai
įkaito ir labai triukšmingai kalbėjosi apie
pavykusią gudrybę. Tokiam klegesiu pa-
sidarius, moterys supuolė į durų tarpą
žiūrėti, kas čia atsitiko. Tuo tarpu kai-
myno Marikė, kuri ant Jurgio buvo metu-
si akį, padavė jam peilį. Perpiovęs vir-
ves, jis tyliai išslinko pro duris ir dingo
tamsoje. Galiausiai išilinksminę gaudyto-
jai prisiminė ir savo auką ir, jo širdžiai
murminti, sumanė ir jam nunešti stikle-
lį. Iškrito ir stiklelis ir butelis iš rankų,
kai berado tik virves. Greitai išieškojo
visus namus, bet nieko neradę, sėdo į
vežimą ir keikdami išvažiavo. Atvažiavę
į Šermus užėjo į smuklę išgerti ant tos ne-
laimės.

Ilgainiui gaudymo tvarka kiek pasikei-
tė: buvo įsakyta, kad vyrai prieš gaudy-
tojus gali net ginklą pavartoti. Jeigu vy-
ras mušauna gaudytoją, tuomet jis pats
turi savanoriai stoti į kariuomenę; jeigu
to nedaro, yra sunkiai baudžiamas. Tai
vyrai apsiginkluodavo. Daug pavojingiau
pasidarė gyventojams. Jeigu gaudytojai
matydavo, kad gaudomasis nebėga, tuo-
met žinodavo, kad jis turi ginklą.

Kaip smarkiai vyrai apsiginkluodavo,
pamatysime iš šitokio atsitikimo. Gedi-
minuose (Klaipėdos apskr.) vienoje jaujo
je vyrai mynė linus. Šaltyžius, gavęs nu-
manyti, tuoj atvyko su pulku vyrų. Visi
mynėjai turėjo šautuvus pasistatę. Šalty-
žius pro plyšį apžiūrėjo visą padėtį ir ma-
tė, kad čia sunku bus kas pasiekti. Bet
pasidrasinęs pravėrė duris. Vyrai tuoj
griebė už šautuvų. Šaltyžius atsitraukė.
Grasinančiu balsu vyrai iš vidaus sušuko:
"Įeikit, jei norit antakius apsvilti!"

Bet dar daug kas būtų pasakyti apie nau-
jokų gaudymą kariuomenei. Bet iš to ką
mūsų senoliai per kartų kartas pasakoda-
vo, atrodo, kad gudriais būdais daugiam
pavyko išsisukti iš šaltyžiaus nagų. Sa-
vaime aišku, kad gaudymo laike žmonės
buvo trukdomi nuo darbo ir kad tokia nau-
jokų į kariuomenę paėmimo tvarka neti-
ko krašto gerovei.

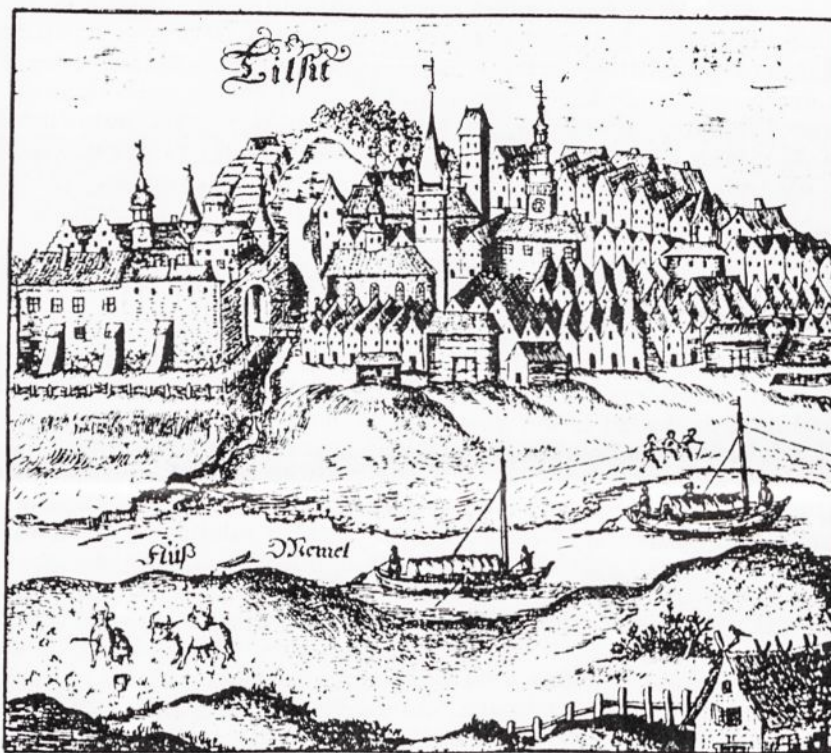

Jau plačiai rašyta apie Klaipėdos mies-
tą, įvairias Klaipėdos krašto vietas,
žmones. Bet kaip yra su lietuvių tautiniais
ir kultūriniais veikėjais susietais kitais
Maž. Lietuvos miestais, miesteliais, bū-
dingomis vietovėmis? Kiek daug čia pasi-
reiškia žinojimas apie juos? Tikriausiai
neperdidelis. Net prieš 1939 metus, šiau-
rinės Maž. Lietuvos dalies, t.y. Klaipėdos
krašto lietuvininkai nedažnai lankėsi piet-
inėje Mažojoje Lietuvoje, nors juos rišo pa-
žinčių, o labiausiai giminystės ryšiai. Pri-
ežastis pirmoj eilėj glūdėjo tame, kad sky-
rė siena. Jeigu po Pirmojo pasaulinio ka-
ro ir pietinė Maž. Lietuva būtų buvusi pri-
glausta prie Lietuvos respublikos, tada, be-
abejo, ir tos srities pažinimas būtų buvęs
plačiau apimantis, ar net tolygus Klaipė-
dos krašto pažinimui.

žė (vok. Tilse), gyvenvietė su turgumi, ba-
žnyčia ir 12 smuklių gavo miesto teises.
XIX a. vid. vokiečiai miestą pavadino
Tilsit. Jų knygoje aiškinama, kad lietu-
viai, linkę prie malonybinių formų, dažno-
kai miestą vadindavo "Tilžytė". Iš čia ir
bus kilęs vok. Tilsit.

Iki XIX a. vid. miestas vok. buvo vadi-
namas Tilse.

Čia prie Tilželės upelio, nuo seno buvo
skalvių gyvenvietė Spit rė su pilimi.
1278 m. kryžiuočiai ją sugriovė ir jos vie-
toj 1292 m. pasistatė savo pilį. Daug kar-
tų ją sugriaudavo lietuviai, o 1365 m. vi-
sai sunaikino. 1404-1409 m. ordinas pa-
sistatė naują pilį ir pavadino ją Neues
Haus. Šis pavadinimas neprigijo. 1414m
lietuviai ją dar kartą sugriovė, tačiau kry-
žiuočiai vėl atstatė. Po Melno taikos

TILŽĖ, KAIP JI ATRODĖ SENOVĖJE
Raižinys iš C. Hartknoch'o knygos "Alt und Neues Preussen".
1648.

Iš žymesniųjų Maž. Lietuvos miestų, ar-
timiausia mums buvo Tilžė. Bet ir vėl,
savo pažįstamų ar giminių Tilžėje lankyda-
mi, ne dažnai gilinomės į šio lietuviško
miesto istoriją ar pilnutiniai supratome
jos reikšmę Lietuviškam tautiniam atbudi-
mui. O juk ten vyko mažlietuviškas politi-
nis ir kultūrinis judėjimas su tokiomis is-
torinėmis datomis, kaip Tilžės Akto pas-
kelbimo data. Tuo tarpu lietuvių judėjimas
Klaipėdoje buvo ne labai reikšmingas. Tik
1923 m. klaipėdiečių ryžtas iškėlė Klaipė-
dos miesto ir krašto klausimą, kaip vieną
iš aktualiausių Europos politikos problemų.
O ir tada patys svarbiausieji Klaipėdos
krašto prie Lietuvos prijungimo organiza-
toriai buvo kilę ar bent kurį laiką gyvenę
ir veikę Tilžėje.

(1422) pilis buvo apleista. 1537 m. Herco-
gas Albrechtas pilį perstatė ir pavertė re-
prezentaciniais rūmais. 1805 m., tuomet
jau neprižiūrimus rūmus, valdžia pardavė
ir juose buvo įrengtas popieriaus fabrikas.
1876 m. po gaisro pastatai buvo nugriauti
ir jų vietoj pastatytas kalkių fabrikas.

XV a. Tilžė - žvejų kaimas. 1540 mokes-
čių saraše jau minima Tilžės gyvenvietė
(su priemiesčiu Spit rė), kurioje gyveno
74 skalvių šeimos (1553 m. šie skalviai
buvo iškelti į kitą Nemuno krantą ir įkūrė
Prūselių kaimą). 1552 m. Tilžė gavo
Kulmo miesto teises. Joje ėmė kurtis pir-
kliai, amatininkai.

(Bus daugiau)

1. TRUMPA TILŽĖS Miesto ir LIETU- VIŠKOS VEIKLOS ISTORIJA

Rašyti apie Tilžę, reiškia jo krašto is-
toriją parašyti. Tilžė tai miestas prie Ti-
lželės upelio (vok. Tilszele). 1552 Til-

Lietuvos Pajūris

Redaktorius Ansas Lymantas
217 Bedbrook Ave, Montreal -West
P. Q. H4X 1S2 Canada